

Shrnutí předarchivní a archivní péče u podnikatelských původců v západních Čechách

/ Eva Wasková /

Počátky moderního průmyslu u nás se datují od konce osmnáctého století. Další půlstoletí byl reprezentován převážně německými podnikateli. Až kolem poloviny 19. století se připojují i Češi a také české finanční podniky, zejména záložny.¹ V západních Čechách vznikaly podniky, jejichž doklady jsou dnes v péči SOA v Plzni, zpravidla na přelomu 19. a 20. století, v některých případech i dříve, a lze je rozdělit na dvě skupiny:

Tu první tvoří představitelé rozvíjejícího se průmyslu v Plzni a jejím okolí, kde zůstaly zachovány doklady z činnosti především podniků velkých (těžební, kovozpracující průmysl, železniční doprava, výroba piva) a několik velkých původců i ze širšího okolí (např. Solo Sušice, Kdyňská přádelna, Nejdecká česárna vlny, chebské bicykly, chemické podniky v Kaznějově a Sokolově aj.).

Do druhé skupiny se řadí drobnější a velmi četné firmy především z oblasti Krušnohoří, ale také Šumavy, resp. celého území oblasti, kde se vyrábělo zejména spotřební zboží (textil, sklo, porcelán, zpracování kůže, stavební hmoty, hudební nástroje, lehké strojírenství, chemické výrobky apod.).

Výrobní podniky nevelkého rozsahu – tedy ty zmíněné ve skupině druhé – si svých písemností spíše nehleděly, než naopak. Zvláště pro ty zcela drobné měly význam pouze takové doklady, které bylo třeba uchovávat z důvodů finančních a jiných kontrol. Zůstaly po nich tedy zpravidla roční účetní závěrky, odpisy majetku, doklady o pojištění a knihy nebo kartotéky věcných kont dokládající režii firmy a výroby. Vnitřní organizace nevelkých výrobních společností bývala různá, ovlivněná často i tím, kolik příbuzných bylo třeba ve firmě zaměstnat. Z dochovaných dokumentů je těžko identifikovatelná. Evidence písemností byla ryze účelová a o dokumenty, které už nebyly využívány, ani nebylo třeba je dále uchovávat kvůli

1 Klepl, Jan: Společenstevní, spolkové, podnikové a jiné soukromé archivy. In: Archivní příručka. Praha 1948, s. 225–278.

případným revizím, se nikdo dál nestaral, zpravidla skončily v kotli, v lepším případě v rohu nějakého nevyužívaného skladu nebo na půdě.

U poněkud větších firem byla administrativa vedená pečlivěji, minimálně se zpravidla uchovaly zápisy z jednání správních a dozorčích rad, případně valných hromad, dále to pak bývá obchodní korespondence. Zajímavé, ač ne tak četné, jsou plány továren a jejich částí, stejně jako výrobní dokumentace, která se sice objevuje spíš výjimečně, zato ale pro odborníky může být opravdu zajímavá. Propagace vlastních výrobků (například katalogy, vzorkovnice, nebo reklamní brožury), to už je opravdový bonus.

Pokud existovaly nějaké normy upravující nakládání s dokumenty u drobných podnikatelů, zatím jsme na ně při pořádacích pracích nenarazili. I tak by byly těžko využitelné, vzhledem k rozsahu dochovaného materiálu, který pravděpodobně zdaleka neobsahuje vzorky veškeré písemné agendy původce.

Regulovanou spisovou službu ovšem měly největší z institucí, které mají své archiválie v našem archivu a které patří do první skupiny: Západočeský báňský akciový spolek, soukromé i státní dráhy, Škodovka, Západočeská energetika, dále pak v akreditovaných soukromých archivech Měšťanský pivovar Plzeň a Dolové a průmyslové závody, dříve J. D. Starck, Dolní Rychnov. Jejich spisová služba byla zpravidla tak složitá, že je s podivem, že se v ní dokázali orientovat současníci, pro potomky je to většinou supertvrdý oříšek.

Změna monarchie na republiku administrativu podnikání nijak zásadně neovlivnila, ani co se týče jazyku dokumentů (kromě státních podniků), ani typů dochovaných dokladů. Díky hospodářské krizi došlo pravděpodobně ke ztrátě dokladů firem, které v souvislosti s ní zkrachovaly. Ani konec 1. republiky a později vznik protektorátu se administrativy původců působících ve výrobě a obchodu příliš nedotkly. Ve fondech se objevují přepočtové tabulky na říšské marky u firem, které zůstaly v odtrženém pohraničí, v případě židovských podniků se změnilo vlastníci, případně byl stanoven komisařský správce. Administrativy možná přibýlo, zejména té vůči centrálním institucím, které se snažily i v soukromých firmách zavést dohled nad množstvím a sortimentem výroby, později pak zejména nad spotřebou energií.

Zato po válce bylo všechno jinak. V našem archivu se podařilo soustředit celkem dobře zastoupenou skupinu archivních fondů německých podnikatelů, jejichž firmy byly v roce 1945 konfiskovány a svěřeny národním správcům. Respektive zachovaly se zejména archiválie těch firem,

kteřé měly na národního správce štěstí. Správce, který se snažil obnovit výrobu i obchod v předchozím rozsahu, potřeboval starší doklady a dokázal je náležitě shromáždit a využít. Jako nové typy písemností v tomto období vznikají rozličné výkazy o činnosti firmy, seznamy německých zaměstnanců, inventury konfiskovaného majetku původních majitelů, zajímavé dokumenty závodních rad podniků v národní správě a podobná specifika.

Následně vzniklé národní podniky byly záhy nuceny se o své dokumenty pečlivěji starat v souvislosti s vládními nařízeními v této záležitosti vydanými. Ve vlastní spisové službě v této době bylo dost zmatků, často způsobených snahou zorganizovat vše jinak, než bylo zvykem za zlých kapitalistů. Přesto se celkem dařilo udržet evidenci provozních dokladů a právních listin v pořádku, zejména proto, že se o ně starali zaměstnanci, kteří se v této činnosti vyznali již od předchozích dob a měli představu, co je opravdu důležité; zaměstnat bývalého majitele firmy v účtárně bylo nejnázší řešení. Dost podstatný zmatek ve starších dokladech ovšem způsobovaly časté reorganizace, zejména změny v přiřazení kdysi soukromých firem postupně k několika národním podnikům, respektive konkrétních provozoven zas k jiným.²

Administrativa národních podniků byla obrovská. Systém vykazování všeho druhu na různých úrovních, od závodů přes podnik na generální ředitelství až ministerstvo, navíc všeho a lečého od pracovníků a investic po sběr druhotných surovin spotřeboval mnoho sil i papíru. Ještě větší bujení pak bylo v útvaru plánovacím. Původní návrhy plánu se zpravidla několikrát upravovaly, častěji se tak v archivních fondech socialistických průmyslových podniků dá zjistit, že poslední změna ročního finančního plánu například na rok 1954 proběhla v únoru roku 1955. Zdá se, že víc záleželo na předepsaných tabulkových parametrech než na skutečnosti.³

Po sametové revoluci a následné privatizaci v dokumentech nástupců původních národních, resp. státních podniků zavládl zmatek způsobený zčásti tím, že se jimi začali zabývat zaměstnanci, kterým chyběly

2 Například firma Durst & Krey, barevna v Kraslicích měla od roku 1945 národního správce, v roce 1946 se stala závodem Kraslice 1 národního podniku Tibatex Dvůr Králové, o dva roky později závodem 34 n. p. Velveta Varnsdorf a následující rok opět závodem 1 n. p. Krajka Kraslice; Státní oblastní archiv v Plzni (dále SOA v Plzni), fond Durst & Krey, v.o.s., Kraslice. Firma Schwarzkopf a spol. Sušice se během roku 1948 postupně stala součástí n. p. Baťa Zlín, později n. p. Obus Hostivař a následně n. p. Sázavan Zruč nad Sázavou, v roce 1949 pak její část přešla pod n. p. Kozak Klatovy; SOA v Plzni, fond Schwarzkopf a spol., akciové továrny na usně obuv a řemeny, Sušice.

3 Například SOA v Plzni, fond Thunská továrna na porcelán, n.p., Dalovice.

zkušenosti s náležitě vedenou spisovou službou předchozího období (pokud vůbec spisová služba ve druhé polovině 80. let 20. století existovala, zpravidla nebyla náležitá, protože ten, kdo měl představu, jak by správně měla být vedena, neměl pozici, aby k tomu přinutil ostatní administrativní pracovníky) a zčásti též tím, že některým náměstkům, kteří privatizovali svůj rodný podnik, vyhovovalo, když se část dokladů prostě ztratila. Třeba dohledat kompletní privatizační projekt bývá velmi obtížné; ačkoli by měl být součástí archivních fondů končících státních podniků i začínajících soukromých společností, jen zřídka se v použitelné verzi objeví alespoň u jednoho z nich.

Ani nově vzniklé společnosti neměly jako prioritu péči o své dokumenty. Když jsme je přesvědčovali na základě tehdy platné legislativy, že zavést alespoň nějaký systém evidence dokumentů je nezbytné, dozvěděli jsme se zpravidla, že je-li legislativa ještě socialistická, není třeba ji v nových podmínkách zohledňovat. Nově vytvářené spisové řády vznikaly spíš z důvodu potřeby mít nějaký vnitřní pokyn pro nakládání s dokumenty, usilovala-li společnost o získání akreditace ISO a možnost exportu svých výrobků.⁴ Při posuzování a upravování těchto řádů jsme zas slyšali, že to ani nemusí být zcela přesné, protože ten, kdo o udělení akreditace ISO rozhodne, bude chtít jen vidět, že taková vnitřní norma existuje, ale už nebude zkoumat její správnost, natož pak zda se podle ní skutečně ve společnosti s dokumenty zachází. Takže situace se opět vrací ke stavu předsocialistickému: soukromé společnosti si hledí dokladů, které vypovídají o majetku a účetnictví, střeží své výrobní normy a obchodní dohody a všechny ostatní papíry pro ně mají hodnotu pouze, pokud trvá jejich provozní upotřebitelnost. Je celkem pochopitelné, že svěří-li výrobní firma své účetnictví specializovanému odborníkovi (účetní firmě, daňovému poradci apod.), snaží se mu předat i veškeré dokumenty, které by se mu mohly hodit a které jí v provozovnách překážejí; když o stejném postupu uvažoval koncem minulého století Plzeňský Prazdroj, všichni zaměstnanci zodpovědní za jeho spisovou službu si oddechli, když se podařilo tuto akci iniciativnímu managerovi vymluvit.

Pokud se týká všeobecné snahy uchovat dokumenty dokládající hospodářské dějiny, doporučoval prý už v roce 1774 Malachy Postlethway ve

4 ISO normy jsou jednotné mezinárodní normy, které mají stejné znění a stejnou platnost ve všech státech, jež se rozhodly je akceptovat. Jejich vytvářením se zabývá Mezinárodní organizace pro normalizaci. Přispívají k efektivnějšímu, bezpečnějšímu a čistšímu rozvoji, výrobě a poskytování služeb. Jejich zavedení pomáhá podnikům pronikat na mezinárodní trh. Normy ISO 14000, Enviwiki, 22. 2. 2012.

svém Universal Dictionary of Trade and Commerce, aby merkantilní kolegium uchovávalo obchodní písemnosti oněch zesnulých anglických kupců, kteří se nejvíce zasloužili o rozmach anglického obchodu, jako příklad velikosti jejich podnikání. V Evropě se konkrétní snaha o zachování hospodářských dokumentů datuje od přelomu 19. a 20. století. V Dánsku již v roce 1891 vyzval ministr vyučování soukromé osoby k předávání dokumentů historicky cenných do zemských archivů. Speciální archivy ukládající darované nebo jinak získané archiválie z podnikatelské sféry pak vznikaly například v Rostocku 1901, v Kolíně nad Rýnem 1906, v Basileji 1910, Curychu 1911 a Haagu 1914. V USA pak o málo později (Boston 1925).⁵

Na našem území se studiu hospodářských dějin věnoval v poslední čtvrtině 19. století Spolek pro dějiny Němců v Čechách. V roce 1907 navrhl profesor Josef Gruber zřízení technickohistorického muzea v Praze a Zdeněk Tobolka doporučil zároveň při tomto muzeu zřídit i archiv pro dějiny průmyslu v Čechách, neb, jak pravil, „materiál v rukou soukromých podnikatelů hyne; buď vyhozen, nebo nevhodně uložen“ a doporučoval organizovat sběratelskou činnost a zároveň upozorňovat průmyslníky, co a jak by se mělo uchovávat.⁶

Josef Šusta o málo později upozorňoval, že „Záchrana pramenů k dějinám hospodářským 19. století je jednou z povinností, jejíž zanedbání by nám věky budoucí právem zazlívaly.“ Podchycení vývoje pouze z dokumentů veřejné a státní správy považoval za nepostačující a trval i na využití dokumentů výrobců a obchodníků samých. Souhlasil se založením archivu při Technickém muzeu, upozorňoval ovšem na nutnost vysokých dotací na jeho vznik a činnost, na nichž by se měla podílet i země, komory a Jednota průmyslová, zejména předáním dokumentů, které mají k dispozici, a rovněž i agitací mezi svými členy, aby postupovali stejně.⁷

V Praze vznikl polosoukromý Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v roce 1932, jako samostatná skupina Českého technického muzea (dnes Archiv Národního technického muzea); byl financovaný z podpor veřejné správy a korporací, z příspěvků podnikatelů, z darů a z vlastních podniků. Původní sídlo měl v Archivu země České. Jeho

5 Klepl, Jan: Péče o soukromé prameny moderních hospodářských dějin. In: Časopis archivní školy XV–XVI, 1940, s. 123–190.

6 Tobolka, Zdeněk: Archiv pro dějiny průmyslu v Čechách. In: Obzor národohospodářský XIV, 1909, s. 11–16.

7 Šusta, Josef: Otázka archivů pro dějiny průmyslu a obchodu v Německu a u nás. In: Obzor národohospodářský XV, 1910, s. 353–362.

úkolem mělo být zdokumentovat 150 uplynulých let od počátků průmyslu v našich zemích pomocí sběru a soupisu pramenů, jejich přijímáním do vlastnictví, úschovy nebo ochrany a jejich vědeckým pořadáním, badáním a publikováním výsledků; dále pak bylo jeho posláním podávání rad a posudků a propaganda k uchování dokumentů. Prvním počinem bylo uspořádání archivu Jednoty průmyslové. V roce 1936 vznikla pobočka tohoto archivu v Brně, o dva roky později i v Bratislavě.

Budoucí ředitel pražského Archivu pro dějiny průmyslu Jan Klepl v citovaném článku definoval několik variant, jak pečovat o archiválie vzniklé z činnosti průmyslových podniků:

První z nich doporučovala ustavení center, která by radila původcům, jak mají své dokumenty sami správně oceňovat, vybírat a ukládat. Takové poslání plnil např. v Rakousku Badatelský ústav pro dějiny techniky, ve kterém byly v r. 1932 zpracovány rady, jak vést závodní archivy; v Anglii vznikl v r. 1934 Council for the Preservation of Business Archives, který o šest let později dohlížel už na písemnosti cca 500 podniků.

Další doporučenou možností je ukládat tyto dokumenty ve stávajících státních nebo soukromých archivech. Městský archiv v Antverpách ve sbírce „Archivy úpadkářů“ ukládal archiválie datované již od 16. století, bostonský archiv v Harwardu odkoupil do svých sbírek mj. i doklady florentských Medicejů. V Německu radila kolínská obchodní komora archiválie soustřeďovat, zatímco düsseldorfská doporučovala ponechat je u původců.

Posledním typem péče se pak jevilo založení nových institucí specializovaných na ukládání tohoto typu dokumentů. Ve Francii od r. 1931 uvažoval Vědecký ústav pro ekonomický a sociální výzkum v Paříži o založení hospodářských archivů; Centre des Archives du Monde du Travail, jako součást Národního archivu, vznikl ovšem až v roce 1993 v Roubaix.⁸ Do této kategorie konečně patří i archivy podnikové.

Ještě před znárodněním průmyslu existovalo v našem státě několik podnikových archivů. Dokumenty trvalé hodnoty shromažďoval například Spolek pro chemickou a hutní výrobu, a.s., se sídlem v Praze, Báňská a hutní společnost v Ostravě, generální ředitelství Škodovky v Praze, Pražské vodárny, nakladatelství Politika (později Práce) a také některé peněžní

ústavy: První československá vzájemná pojišťovna, Živnobanka a několik záložen. V Plzni Měšťanský pivovar a Škodovka.⁹

Kurz pro registrátory a archiváře uskutečnil na jaře 1944 uvedený Spolek pro chemickou a hutní výrobu. Podobný kurz pro archiváře důlní chystala na podzim téhož roku i Hospodářská skupina báňského průmyslu; sice k němu nedošlo, ale připravené přednášky otiskl časopis Uhlí.¹⁰ Kurz pro archiváře a kronikáře pak uskutečnily ve spolupráci s Archivem pro dějiny průmyslu v roce 1947 Československé doly a hutě.¹¹

Podobný kurz pro podnikové archiváře v západních Čechách uspořádal v roce 1948 Archiv města Plzně spolu s Obchodní a živnostenskou komorou v Plzni.¹² Pro kurzy spisové dokumentace pořádané Československou dokumentační společností v Praze vydal Ladislav Svatuška vzorový spisový řád.¹³ O rok později byly podobné pomůcky pro potřeby znárodněného průmyslu vydané státem.¹⁴

Uchování dokladů o vývoji našeho průmyslu v podnikových archívech se jevílo jako nejvýhodnější. Centrální hospodářský archiv měl fungovat pouze jako sběrna dokladů institucí likvidovaných, pozůstalostí, paměťtí a příležitostných tisků a zároveň být evidenčním a poradním orgánem a badatelským střediskem.¹⁵ Státní archivní komise (zřízená 25. 1. 1951, vyhláškou MV č. 62) se na svém druhém zasedání 8. 1. 1952 zabývala také podnikovým archivnictvím a ustavila subkomisi pro podnikové a průmyslové archívy. Ta ve spolupráci s ministerstvy vypracovala i rámcové směrnice pro podnikové archívy, obsahující mimo jiné též pokyny pro organizaci spisové služby a skartaci; bohužel v době svého vzniku málo použitelné,

9 Klepl, Jan: Společenstevní, spolkové, podnikové a jiné soukromé archívy. In: Archivní příručka. Praha 1948, s. 225–278.

10 Uhlí: měsíčník uhelného průmyslu a obchodu XXIII. Praha; Moravská Ostrava: Hornicko hutnické nakladatelství 1944, č. 9–12.

11 Klepl, Jan: O významu podnikových archívů. Zvláštní otisk ze 6. a 7. č. III. ročníku časopisu Československý průmysl III. Praha 1947, 16 s.

12 Bělohávek, Miloslav: Archivnictví v západních Čechách. In: Půlstoletí západočeské kultury a osvěty. Plzeň 1969, s. 205–247.

13 Na dnešní poměry velmi komplikovaný; například ustavoval denní poštovní konference za účelem řádného přidělení došlé korespondence, oběh spisů zajišťovali zřízení a každý spis měl vlastní doručovací knížku apod.; Svatuška, Ladislav: Spisový řád. Směrnice pro uspřádání podnikových a úředních písemností. Praha 1948, 18 s.

14 ČSN 1411–1949 Spisový a archivní řád pro podniky, 1412–1949 Spisový plán pro podniky.

15 Klepl, Jan: Společenstevní, spolkové, podnikové a jiné soukromé archívy. In: Archivní příručka. Praha 1948, s. 225–278.

neb předpokládaly v národních podnicích existenci ústředních spisoven, které ovšem v této době byly spíš výjimkou.¹⁶

Prvním státním pokynem týkajícím se předarchivní péče mj. i o dokumenty národních podniků byla vyhláška MV č. 62 z 3. 2. 1953 o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností. Kromě naléhavého úkolu rychle odevzdat do sběru starý papír, který potřebovalo národní hospodářství, zde bylo nařízeno vydat do konce 1. pololetí 1953 rezortní směrnice pro vyřazování písemností v podřízených národních podnicích. Doporučená skartační lhůta byla i nadále do deseti let, provedení skartace se všeobecně předpokládalo během následujících tří měsíců. V příloze vyhlášky pak byl stanoven dohled archivních, případně rezortních orgánů nad výkonem skartace a vyjmenovány typy dokladů, které se mají archivovat.

Ministr hutního průmyslu a rudných dolů se úkolu postavil čelem a již 30. 3. 1953 vydal směrnici pro podnikové archivy a směrnici pro skartaci. V obou směrnících byl zmíněn odborný dohled státních archivů, mj. že skartační návrhy je třeba zasílat jednak archivnímu referentovi rezortu, ale také příslušnému krajskému archivu.¹⁷ Skartace měla být ukončena k 30. 9. 1953. Směrnice pro skartaci obsahovala také rejstřík skartačních lhůt, ve skutečnosti řazený tematicky, takže spíš skartační plán, uvádějící skartační lhůty od jednoho do třiceti let a oplyvající nepřiměřeným množstvím dokumentů se skartačním znakem V. Také ostatní rezorty postupně vydávaly v letech 1953–1957 své skartační směrnice.¹⁸

V následujícím roce pak byla vydána první státní úprava archivních záležitostí – vládní nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví, ze 7. 5. 1954; mělo dvě strany a 13 paragrafů... Z krajských archivů se staly archivy státní, podnikových archivů se tento zákon výslovně netýkal, jsou zahrnuty pouze v § 2 „Soubory ... dokumentů archivní povahy, které vznikly z činnosti ... národních a jiných podniků, ... jakož i jejich předchůdců, tvoří, pokud byly vytrženy podle předpisů pro skartaci, jednotný státní archivní fond.“

O dva roky mladší je vyhláška MV č. 153/56 z 31. 7. 1956, o archivech hospodářských a rozpočtových organizací, ukládající založit podnikové archivy, resp. sdružené podnikové archivy pro několik podniků téhož

16 Lomič, Václav: Archivní teorie a praxe. In: Ke zlepšení činnosti podnikových archivů. Praha 1956, s. 98–133.

17 Pro Plzeňský kraj tehdy v Plasích, pro Karlovarský kraj v Lokti.

18 SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 152, 153. Spisovna I. oddělení SOA v Plzni, spisový znak 92.

rezortu, do konce roku 1956. Dozorem nad jejich činností byli pověřeni rezortní archivní referenti, odborný archivní dohled měla archivní správa ministerstva vnitra (dále ASMV), nad skartacemi pak příslušná archivní oddělení krajských správ ministerstva vnitra (dále KSMV). Předarchivní péče se v této vyhlášce jen zlehka a nekonkrétně dotýká § 7, odst. 1, e) ukládající podnikovému archiváři, aby dohlížel na dodržování zásad spisové evidence a § 10 nařizující upravit jednotně evidenci spisů, výkresů a jiného dokumentačního materiálu v podnicích. Následně vydaný metodický pokyn pro podnikové archiváře popsal celkem obsažně a instruujičně poslání a činnost podnikových archivů. Spisová služba v tomto návodu zůstala zcela neřešena, článek 4 pouze připouští výběr z dokumentů soustředěných v podnikovém archivu a popisuje skartační řízení (návrh měl sestavovat podnikový archivář podle rezortních směrnic z dokumentů, které již do archivu převzal).¹⁹ Trvalým problémem podnikových archivů po celou dobu jejich existence zůstávalo personální obsazení místa podnikového archiváře (zpravidla se nedařilo najít osobu poučenou, kvalifikovanou, pilnou a s dostatečným respektem u ostatních zaměstnanců podniku) a také vhodné umístění a vybavení archivu.

Dohled nad podnikovými archivy v západních Čechách náležel vedle jejich rezortních archivních referentů též referentům pro podnikové archivy archivních oddělení KSMV v Plzni a Karlových Varech (v letech 1960–1966 už jen Archivního oddělení KSMV v Plzni), přičemž vyřizování skartačí byli pověřeni jiní referenti. V roce 1956 se konaly v plzeňském kraji čtyři instruktážní porady pro celkem 88 podniků. Dalšími úkoly referentů pro podnikové archivy bylo pečovat o náležité sestavování ročních plánů činnosti v podnikových archivech a zpráv o jejich plnění a dle možnosti kontrolovat stav spisové a archivní služby. Např. v roce 1958 při kontrole v 78 podnicích referent archivního oddělení KSMV Plzeň pro podnikové archivy zjistil, že pouze sedm z nich má spisový řád (nejstarší dochovaný je Regulativ podnikového ředitele č. 3, Spisový řád Závodů V. I. Lenina Plzeň (Škodovky) platný od 1. 12. 1955), centrální spisovnu pouze čtyři, vedoucího spisovny jen tři. Referent také konstatoval špatnou spolupráci s rezortními referenty pro podnikové archivy (bylo jich cca 15 a většina z nich v souvislosti se zásadním snížením počtu národních podniků k 1. 4. 1958 ani neohlásila změny...) a časté fluktuace a nízkou kvalifikaci podnikových

19 Návod pro práci podnikového archiváře. Praha ASMV 1956, 42 s.

archivářů.²⁰ Stálým problémem zůstával i přetrvávající odvoz sběru z podniků bez skartačního řízení.²¹

Od počátku 60. let 20. století se na základě získaných zkušeností postupně poněkud upravovala koncepce péče o archiválie průmyslových původců. Podnikové archivy v každém podniku se ukázaly být příliš ekonomicky i personálně náročné, sdružené podnikové archivy se zas dostávaly do problémů v souvislosti s úhradou nákladů na jejich činnost a také vzhledem k dalším reorganizacím státního průmyslu. Z hlediska významu svých dokumentů byly podniky v této době rozděleny do tří kategorií: I. kategorie zahrnovala podniky významné (v západních Čechách v r. 1961 jich bylo jedenáct), do II. kategorie byly zařazeny podniky exportní a s tradiční výrobou (těch bylo v Západočeském kraji 32), ve III. kategorii pak byly zbývající podniky, u kterých se předpokládaly archiválie (v této době jich registrovalo Archivní oddělení KSMV v Plzni 102; počet v každé z kategorií se ovšem často měnil). Podniky I. a II. kategorie měly za úkol každoročně zpracovat zprávu o plnění svých úkolů v oblasti spisové služby a činnosti podnikového archivu a zasílat ji rezortnímu archivnímu referentovi i archivnímu oddělení příslušné KSMV. V letech 1961 až 1963 působil v západních Čechách i Krajský poradní sbor pro podnikové archivy skládající se ze zástupců podnikových archivů Západočeských pivovarů, n. p. Plzeň, Závodů V. I. Lenina, n. p. Plzeň, Sdružení hnědouhelných dolů a briketáren Sokolov a Státního archivu v Plzni. Ročně se uskutečňovalo cca 250 skartačních řízení dokumentů z národních podniků nebo jejich závodů, některé instituce (takové, u kterých se nepředpokládaly archiválie) mohly požádat o trvalá skartační povolení.²²

Archivní správa organizovala společné porady rezortních referentů a referentů archivních oddělení KSMV pro podnikové archivy. Ze závěrů jarní porady v roce 1963 v Praze mimo jiné vyplynulo, že rezorty mají ve spolupráci s ASMV připravit vydání vzorových spisových řádů a zásad pro plánování spisové a archivní služby v podnicích. V západních Čechách měli v tu dobu spisové řády v jedenácti podnicích a v pěti i vlastní skartační směrnice. Nedostatkem těchto norem ovšem býval málo konkrétní popis manipulace s dokumenty a také jejich nedostatečné dodržování.

20 SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 165.

21 SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 125.

22 Od roku 1968 ho využívala např. plzeňská pobočka Státní banky Československé pro své další pobočky a expozitury. SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 104.

Instruktaže o spisové službě se nicméně někde dostaly i do osnov závodních škol práce.²³

Zásadní informaci o obsahu podnikových archivů v ČSSR v polovině 60. let zajistila akce ASMV – vydání popisů uzavřených archivních fondů v podnikových archivech jednotlivých krajů. V popisu, který vydal Státní archiv v Plzni, je uvedeno celkem 1165 archivních fondů do znárodnění uložených v jedenatřiceti podnikových archivech.²⁴ Je to velmi zajímavé čtení, důležité zejména o 40 let později, kdy jsme v souvislosti s novým archivním zákonem skutečně, leč zpravidla i dost narychlo, přebírali obsah všech bývalých podnikových archivů.

V polovině roku 1966 byla zrušena archivní oddělení KSMV a jejich úkoly převzaly státní archivy, ve kterých vznikla skupina kontrolně-instruktažní pro archivy okresní (tehdy ještě archivy okresních NV) a podnikové. V tutéž dobu byla v souvislosti s vládním nařízením č. 38/66 Sb. zrušena funkce rezortních archivních referentů. Místo nich ustavení vedoucí archivů generálních ředitelství se podřízeným podnikovým archivům příliš nevěnovali, a tak instruktorům pro podnikové archivy přibyla k metodickým povinnostem ještě i obtížná jednání s vedením podniků týkající se organizačních a hmotných podmínek nezbytných k náležitě péči o písemnosti a archiválie v podniku.²⁵

V podnikových archivech během 60. a 70. let vzniklo celkem významné množství inventářů k fondům před znárodněním (bohužel zejména k těm drobnějším). Metodicky jejich zpracování usnadnily zásady vydané archivní správou MV.²⁶ Vzhledem k tomu, že tyto pomůcky nesplňují parametry současných inventářů, byla většina z nich v rámci následných generálních inventur ponížena na prozatímní inventární seznamy. Přes-

23 Např. Plán archivní a spisové služby na rok 1965, Min.dopravy čj. 29.387/64-4 z 22.8.1964, bod 1. SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 171; Archivní pokyn rezortního referenta ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů č. 1/1964, tamtéž.

24 Západočeské podnikové archivy I., II. Státní archiv v Plzni 1966 a 1967, 215 a 137 s.

25 Taková jednání bývala dost často náročná. Traduje se, že blíže neurčený ředitel Hnědouhelných dolů a briketáren nabádan, aby lépe zajistil péči o své archiválie, odvětil: „Můj ministr mi nařídil dobývat uhlí a vyrábět svítiplyn. O archivu nehovořil!“ Tento stav je diplomaticky popsan v úvodu zmiňovaného popisu archivních fondů podniků: „... při jednání s vedoucími pracovníky podniků se naráželo na určité potíže, neboť odpovědní činitelé měli často zájem jen na výrobě, zatímco ve spisové a archivní službě byla spatřována byrokracie. Postupem času a neustálým trpělivým přesvědčováním se stav pomalu zlepšoval.“ Západočeské podnikové archivy I. Plzeň 1966, s. 9.

26 Zásady pro pořádání a inventarizaci archivního materiálu vzniklého z činnosti podniků a hospodářských organizací před znárodněním. Praha ASMV 1960, 12 s.

to jsou důležitými zdroji informací pro orientaci ve fondu, zvláště v tom šťastném případě, že následně převzaté archiválie zůstaly od uspořádání beze změny.

V další pětiletce byly podnikové archivy znovu přerozděleny. Ty nejvýznamnější dostaly označení podnikové archivy s trvalou perspektivou, v západních Čechách to byly archivy Škoda, n. p., Plzeň, Západočeských pivovarů, n. p., Plzeň a Hnědouhelných dolů a briketáren, o. p., Sokolov. V nich se předpokládalo trvalé uložení archiválií a jejich postupné archivní zpracování a zpřístupnění badatelům. Ostatní podnikové archivy podle závěrů celostátní porady konané v Báňské Bystrici 8. 7. 1968 měly urychleně zpracovat a inventarizovat archivní fondy vzniklé z činnosti předchůdců národních podniků a předat je do státních archivů, kde se pro tento účel vytvářela oddělení tzv. hospodářských fondů. Dále pak tyto podnikové archivy měly působit jako archivy správní, kde by zůstávaly archiválie k dispozici národnímu podniku po dobu cca 30 let a pak by se opět předaly do státních archivů.²⁷

V následujících letech normalizace se na tyto předpoklady tiše zapomnělo, zejména s ohledem na nedostatečné prostory ve státních archivech, do kterých se přebíraly pouze archiválie zrušených původců, nebo takové, které byly ohroženy nevhodným uložením.

Vyhláška MV České socialistické republiky č. 96/1972 Sb., o podnikových archivech, ještě v § 10 zmiňuje, že archiválie zůstávají v podnikových archivech po dobu nejméně 30 let a pak se mají předat příslušnému státnímu archivu. Nadřízeným orgánům táž vyhláška v § 14 ukládá vydat vzorové spisové řády a skartační směrnice, na jejichž dodržování má dohlížet podnikový archivář. V archivním zákoně vydaném dva roky nato už se v § 23 o podnikových archivech ve třetím odstavci jen připouští, že MV může určit lhůtu, po jejímž uplynutí budou archiválie z podnikového archivu předány do státního archivu. Předarchivní péči mj. pro socialistické organizace upravují velmi všeobecně čtyři odstavce § 6.²⁸

V souvislosti s novým zákonem vyšla i nová vyhláška pro podnikové archivy, která s platností od 1. 1. 1975 rušila předchozí č. 96/1972 Sb.²⁹ V nové vyhlášce už nebylo uvedeno, že podnikové archivy mají o archiválie pečovat jen dočasně, a podnikový archivář měl podle ní za úkol vyřazování písemností; o jeho dohledu na chod spisové služby není zmínka. Tato

27 SOA v Plzni, fond SOA v Plzni, kart. 105.

28 č. 97/1974 Sb., Zákon ČNR o archivnictví.

29 č. 118/1974 Sb.

dosti okleštěná vyhláška nicméně platila až do nového archivního zákona z roku 2004. Podmínky skartace dokumentů řešila vyhláška č. 117/1974 Sb.

Instruktor SOA v Plzni prováděl v podnikových archivech víceméně pravidelné kontroly (jejich frekvenci často ovlivňovala vzdálenost podnikového archivu od Plzně a jeho dosažitelnost hromadnou dopravou – SOA v Plzni v té době a ještě relativně dlouho poté neměl vlastní automobil), při kterých kontroloval a s vedením podniku projednával otázku ochrany písemností a archiválií v podniku. Připomínkoval a schvaloval spisové řády a na přání zajišťoval jejich proškolení v podniku. Organizoval příležitostné exkurze podnikových archivářů a jejich pravidelné prosincové porady (velmi oblíbené, neb archivářky z odlehlých pracovišť tak měly příležitost si nakoupit na Vánoce v krajském městě), vyřizoval skartační návrhy, posuzoval roční plány a zprávy o činnosti a na požádání metodicky radil při pořádání archiválií.

V roce 1977 v rámci výzkumu spisové služby v podnicích a organizacích, kterým se zabýval SOA Brno, bylo v SOA v Plzni soustředěno a do Brna zasláno celkem jedenáct spisových, skartačních a archivních řádů západočeských podniků, některé pravda i z roku 1967. Počet podnikových archivů v západních Čechách kolísal po celou dobu jejich existence mezi třiceti a šedesáti.

Oddělení hospodářských fondů bylo v SOA v Plzni zřízeno v roce 1979. Vzhledem k nedostatku ukládacích prostorů ovšem nedocházelo k překotnému přebírání archiválií z podnikových archivů. Během 80. let 20. století bylo převzato jen 51 archivních fondů z jedenácti západočeských podnikových archivů a 14 dalších odjinud (celkem 236,21 bm).

Přestože se instruktoři pro podnikové archivy na svých celostátních poradách opakovaně snažili zavést v péči o jim svěřené instituce nějaká zlepšení, k žádným podstatným už nedošlo. V roce 1975 vydala ASMV Zásady pro tvorbu skartačních řádů, o rok později Typový seznam písemností trvalé dokumentární hodnoty, v roce 1979 Zásady pro zpracování archiválií vzniklých z činnosti socialistických hospodářských organizací, následující rok Zásady pro vydávání skartačních řádů a plánů podřízených organizací a další dílčí pokyny (pro vyřazování technické dokumentace, utajovaných písemností, písemností vzniklých použitím výpočetní techniky a hromadně se vyskytujících písemností, sjednocení postupu při používání mikrofilmu v řízení a správě aj.).

V letech 1980–1984 se pracovalo na přehodnocení skartačních znaků u dokumentů v podnikových archivech pod označením „Projekt KONIAS“

(= komplexní novelizace a inovace „A“ a „S“) za spoluúčasti vybraných podnikových archivů, které nejprve sestavovaly přehled základních archiválií z let po znárodnění, posléze navrhovaly, které archiválie ze stejného období by podle tehdy platné legislativy měly být zařazeny do I. a II. kategorie. Existovala i krajská podskupina KONIAS pořádající pracovní porady, ve které bylo 9 zástupců PA ze západních Čech. Práce v této akci uložená byla posléze využita při sestavení Typového skartačního rejstříku pro podniky.³⁰

V páté pětiletce (1981–1985) se předpokládalo zkvalitnění předarchivní péče zejména v souvislosti s přebíráním archiválií řádně evidovaných a proskartovaných do státních archivů. Tato akce postupovala velmi zvolna, podniky na ní neměly valný zájem, neboť vyžadovala pracné přípravy před předáním, ve státních archivech trval nedostatek prostoru i systemizovaných míst. Podnikoví archiváři se také měli zaměřit na shromažďování soudobé dokumentace, na zpracování dějin závodů a na vykazování úspor díky využití dokumentů v podnikových archivech uložených.

Od roku 1986 se připravovala novelizace základních pravidel pro zpracování archivního materiálu socialistických organizací a měly se provádět hloubkové kontroly podnikových archivů a spisové služby v podnicích dle rezortů, přičemž se zejména mělo dbát na náležitě vedenou spisovou službu a zodpovědně prováděné skartace, aby nedocházelo k vyřazování archiválií již u útvarů nebo ve spisovnách a zároveň aby nebyly podnikové archivy zatěžovány dokumenty bez trvalé hodnoty. Než mohlo dojít k náležitému provedení těchto akcí, bylo třeba se věnovat zabezpečování písemností a archiválií v podmínkách přestavby hospodářského mechanismu (když z národních podniků začaly vznikat státní), zejména zajistit převzetí archiválií rušených podniků.

V roce 1988 opakovala ASMV výzvu z roku 1980 uchovávat a neskartovat dokumenty k pohledávkám a závazkům vůči cizině z období před rokem 1945, sestavované opakovaně v letech 1945 až cca 1964 a zasílané ministerstvu financí. Tyto doklady byly v roce 1988 uloženy v 28 západočeských podnikových archivech. Do SOA v Plzni byly následně převzaty ze dvou – z Tosty Aš a Karlovarského porcelánu Karlovy Vary.

Na začátku 90. let minulého století bylo opět vše jinak vlivem sametové revoluce a následné privatizace našeho průmyslu. Nové vztahy upravila

30 Typový skartační rejstřík pro podniky. Praha 1992, 318 s. určoval skartační lhůty a znaky pro dokumenty z období socialismu. Pro mladší dokumenty pak vyšla další novelizovaná vydání Typový skartační rejstřík. Ostrava 1996, 166s., též název i místo 2002, 183 s., dtto 2005, 217 s., dtto 2010, 226 s.

i novela archivního zákona.³¹ Její § 23 nařizoval i nadále podnikatelským subjektům zřizovat podnikové archivy a ukládat v nich archiválie vzniklé z činnosti vlastní i z činnosti předchůdců.³² Druhý odstavec téhož paragrafu svěřoval posouzení skartačního řízení u podnikových dokladů příslušným státním archivům a třetí odstavec připouštěl, že MV může určit lhůtu, po jejímž uplynutí převezme archiválie z podnikového archivu příslušný archiv státní. Vyhláška č. 118/74 Sb., o podnikových archivech, zůstala v platnosti, všechny oblastní i zemské archivy se snažily formou školení, dohlídek i konzultací seznámit nové podnikatele s taji a úskalími spisové služby a vysvětlit jim jejich povinnosti vůči jejich vlastním dokumentům i zděděným písemnostem trvalé hodnoty. Bylo rozhodnuto, že archiválie nemají být součástí restitucí; o případných protestech měla rozhodnout archivní správa, případně soud. Urychleně se řešila diference archivního dohledu mezi ústředním, oblastními a okresními archivy. V roce 1992 byly zpracovány Zásady péče o písemnosti a archiválie v transformovaných podnicích a zaslány do podniků zařazených do první vlny privatizace.

Rychlou orientaci o počtu a problémech podnikových archivů, které měly jednotlivé oblastní a zemské archivy v péči, měl umožnit archivní správu ve spolupráci s instruktory pro podnikové archivy vytvořený počítačový program PEPA (Počítačová evidence podnikových archivů, v provozu od r. 1994); kromě základních údajů o společnosti a jejím podnikovém archivu sledoval i stáří spisového řádu, data dohlídek a skartací a případně další údaje v poznámce).

Ve spisovnách transformovaných podniků přibýlo práce: Bylo třeba přebírat dokumenty z období před privatizací z likvidovaných útvarů a od odcházejících zaměstnanců. Za asistence příslušného státního archivu provést skartaci dokladů bez trvalé hodnoty s proslou skartační lhůtou, zaevidovat a uložit ty, kterým lhůta dosud neskončila, a odlišit je od spisové agendy současné soukromé společnosti. Do podnikového archivu předat protokolárně archiválie. Instruktoři státních archivů opakovaně vyzývali ke kompletování a uzavírání archivních fondů z období socialismu. Největší pohromy vznikly tam, kde byl jako první propuštěn vedoucí spisovny

31 Novela zákona o archivnictví č. 343/1992 Sb., účinná od 1. 9. 1992.

32 Právník jednoho tradičního podniku se v roce 1997 vyzpítával ve Státním okresním archivu Plzeň jih v Blovicích, jak by měl takový archiv založit, přičemž tento již 40 let bez přerušení existoval a několik kanceláří dál na téže chodbě.

a podnikový archivář a spisovna i podnikový archiv zůstaly otevřené a bez péče.

Oblastní archiv v Plzni se snažil pomáhat rychle se měnícím soukromým společnostem s péčí o dokumenty návštěvami jejich spisoven, posuzováním navrhovaných spisových a skartačních norem a posléze i vytvořením několika verzí vzorového spisového řádu, které na požádání zájemcům poskytoval. (Někteří z takto vybavených zájemců ho pak šířili jako vlastní know how.)

Privatizované společnosti s likvidátory státních podniků na doporučení příslušného archivu uzavíraly smlouvy o převzetí spisoven a archivů do své péče, v západních Čechách byly takových smluv uzavřeny skoro tři desítky. Ani tato forma ale neznamenalala vždy bezpečné zajištění převzatých dokumentů a archiválií, zejména v souvislosti s rychlou výměnou šéfů soukromých společností, kteří existenci takového závazku snadno přehlédli.

Novým fenoménem se staly komerční spisovny, tedy společnosti zabývající se ukládáním dokumentů za úplatu. I přes snahu státních archivů dohlížet na jejich činnost, nedařilo se a nedaří zajistit bezpečné uložení jim svěřených dokladů. S některými jsou zkušenosti dobré, jiné se opakovaně a neprůhledně přelévají jedna do druhé, resp. končí činnost z důvodu insolvence a u nich uložené dokumenty pak nemá kdo převzít do péče. Mnoho komerčních spisoven, k jejichž činnosti jsme se vyjadřovali, s ní pak ani nezačalo. Ovšem výhodou komerčních spisoven naopak je, že od nich máme šanci získat alespoň nějaké doklady státních podniků i soukromých společností, které ukončily svoji činnost bez konzultace zajištění svých dokladů se státním archivem.³³

Mít k dispozici aktuální informace, kde jsou uloženy mzdové a osobní doklady zaměstnanců již neexistujících podniků a společností není naší pracovní povinností a stojí nás mnoho úsilí a času. Přesto se snažíme poradit občanům, kteří potřebují zápočty zaměstnání ke stanovení starobního nebo invalidního důchodu a správa sociálního zabezpečení některé prostě nemá v evidenci. Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 1992

33 Zejména před rokem 2005. Od komerční spisovny Archipo Praha jsme převzali v roce 2001 archiválie Tosty Aš, před i po privatizaci, od S. V. I. Rubikon Ostrov mimo četné jiné též v roce 2003 archiválie Esky Cheb, n. p. i následné a. s., od spisovny Severa-VSO Mšené Lázně v roce 2008 Západočeské dřevařské závody Mariánské Lázně před i po privatizaci, od Aries Data Praha v letech 2009 a 2010 archiválie Karlovarského porcelánu Karlovy Vary z let 1953 až 2002.

avizovaná nová koncepce evidence údajů pro zápočty zaměstnání zůstala bohužel nerealizována i po dvaceti letech.

Zajímavý je vývoj v přebírání archivních fondů předchůdců z podnikových archivů do archivů státních. Nabyvatelé privatizovaných podniků a jejich podnikových archivů neměli v 90. letech 20. století většinou zájem archiválie předávat, tvrdíce, že je budou využívat při svém podnikání, ve skutečnosti spíše proto, že požadovaná základní evidence fondů před předáním představovala přílišný nárůst práce pro podnikového archiváře i jeho vedoucího. Někteří dokonce trvali na tom, že obsah podnikového archivu privatizovali zároveň s celým podnikem a tudíž jim náleží.³⁴ Novinkou se stalo v polovině 90. let uzavírání depozitních dohod, na základě kterých zůstaly archiválie uznané jako státní v péči soukromých podnikatelských společností. SOA v Plzni jich postupně uzavřel šest v letech 1995–1998, vždy na pět let, některé byly i prodloužené (všechny fondy, kterých se týkaly, jsou v současnosti již v naší péči). Do roku 2000 včetně bylo v SOA v Plzni uloženo 286 archivních fondů dokládajících průmysl a podnikání o celkovém rozsahu 789 běžných metrů.

Na přelomu nového tisíciletí zjistili zpravidla správci původních podnikových archivů, že péče o ně má nezanedbatelnou režií, a začali pro změnu usilovat o jejich předání do státního archivu.³⁵ Poté následoval nový archivní zákon, stanovující v § 23, odst. 4, aby se archiválie ve vlastnictví... České republiky vždy ukládaly do veřejných archivů.³⁶ Navíc téměř zároveň získal Státní oblastní archiv v Plzni konečně i prostorný depozitář v Klášteře u Nepomuka.³⁷ Zároveň s uvedenými pozitivními změnami bylo zrušeno oddělení průmyslových fondů v SOA v Plzni a agendou průmyslových fondů byl v SOA Plzeň pověřen pouhý jeden zaměstnanec. Ta agenda zahrnovala vyjadřování k zabezpečení dokladů v souvislosti s likvidacími společností (mimo jiné nově všech plzeňských, které až do té doby

34 O oprávněnosti takového požadavku by měl rozhodnout soud. V západních Čechách se tento problém v současnosti týká archiválií uložených v akreditovaném soukromém archivu Plzeňský Prazdroj, a. s., Plzeň. Vzhledem k tomu, že tato společnost patří již druhému zahraničnímu vlastníkovi, ani jsme o soudní projednání neusilovali.

35 V roce 2001 jsme převzali z podnikového archivu Eska Cheb, a. s. starší fondy do znárodnění, v roce 2002 podobné fondy z PA Západočeská plynárenská Plzeň, 2003 předal zbytek socialistických archiválií Vlnap Nejdek, 2004 ze Západočeských keramických závodů Horní Bříza, resp. již od Lasselsbergeru Plzeň předali všechny archivní fondy do privatizace.

36 Č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

37 Nikdy nevyužívanou nemocnici a sklad léčiv vybudovanou v letech normalizace převedlo ministerstvo zdravotnictví na ministerstvo vnitra za 1,- Kč. Nezbytné adaptace nutné pro plné využití objektu k uložení a zpracování archiválií už byly, jsou a ještě budou podstatně dražší.

zajišťoval Archiv města Plzně), vyřizování skartačních návrhů, posuzování spisových norem, provádění dohlídek a konzultací a přebírání archivních fondů z podnikových archivů, jakož i jejich kontrolu, uložení a evidenci.

V letech 2005 až 2007 bylo osloveno 23 západočeských správců bývalých podnikových a také závodních archivů, aby předali všechny archiválie do privatizace. V následujících pěti letech výzvy uposlechlo 19 z nich, přičemž předané fondy byly v dosti různém stavu úplnosti. Ve dvou případech došlo ke ztrátě archiválií, dva předat odmítli. Tento výsledek lze přijmout snáz, vezmeme-li v úvahu podobné zkušenosti u nedalekých sousedů: V Bavorsku z původně státních, posléze privatizovaných podniků (např. bank, pojišťoven, dolů, energetických podniků) předala archiválie z časů státních do státních archivů po intenzivním jednání jen část obyvatelů. Některé archiválie skončily v hospodářských archivech (těch je v Bavorsku několik při obchodních a živnostenských komorách), v několika případech zůstaly archiválie nepředány a nepodařilo se o nich získat ani žádné bližší informace.³⁸

Tři původně státní instituce nám obsah svých podnikových archivů nabídly samy.³⁹ Původně akreditovaný soukromý Archiv Škoda (48 archivních fondů a sbírek, celkem 4244 bm) byl do péče Státního oblastního archivu v Plzni předán k 1. 1. 2011. Od počátku tisíciletí se tedy do SOA v Plzni dostal 301 archivní fond z činnosti průmyslového nebo podnikatelského původce a přibylo celkem úctyhodných 5 987 běžných metrů. Je však třeba dodat, že se jedná větší měrou o neuspořádané archivní fondy, takže lze počítat s jejich následným podstatným zeštíhlením při pořádání. Převzetí ještě několika archivních fondů z let socialismu předpokládáme v blízké budoucnosti.⁴⁰ V kraji v současnosti existují dva soukromé akreditované archivy, které byly původně podnikové: Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s., Sokolov a Plzeňský Prazdroj, a.s., Plzeň.

Nový archivní zákon neuložil podnikatelským subjektům vést spisovou službu, připustil ovšem, že mohou vyřazovat dokumenty ve skartačním řízení (§ 8, odst. 4). V té době jsme pro své klienty z řad podnikatelů opět připravili a na požádání poskytovali stručné shrnutí změn souvisejících

38 Hetzer, Gerhard: Aktenaussendung nach Vorschrift. Überlegungen zur Umsetzung des Bayerischen Archivgesetzes. In: *Archivalische Zeitschrift* 90, 2008, s. 23–34.

39 Česká spořitelna v letech 2007–2008, ČD, ředitelství drah v Plzni 2008, Česká pošta, OP Plzeň 2011.

40 Z bývalých podnikových archivů Západočeské energetické závody Plzeň a Západočeské ředitelství spojů Plzeň.

s novým archivním zákonem a upozornění na jejich povinnosti, které jim tento zákon ukládá, zejména pečovat o dokumenty uvedené v přílohách 1 a 2 a dle svého uvážení požádat příslušný archiv o výběr archiválií z nich.

Novela archivního zákona č. 190/2009 Sb. už možnost vést spisovou službu pro podnikatele zapsané v obchodním rejstříku nezmiňuje, připouští pouze výběr jejich archiválií ve skartačním řízení, pokud o něj soukromoprávní původce požádá (§ 7, odst. 2); na rozdíl od předchozí verze ovšem v § 11, odst. 2 upozorňuje, že v případě zrušení původce... požádá původce o výběr archiválií mimo skartační řízení neprodleně, jinak se dopustí správního deliktu dle § 74, odstavec 6. Skartační návrhy na vyřazení dokumentů bez trvalé hodnoty nám nicméně stále docházejí a my je celkem ochotně vyřizujeme, pouze upozorňujeme, že už nejsou zákonem požadované. Většina z nich jsou ostatně skartační návrhy zasílané komerčními spisovkami a navrhují vyřazení dokumentů již likvidovaných původců. Za posledních 5 let jde zpravidla celkem o 100 až 150 skartačních návrhů ročně.

Projednání zabezpečení archiválií a dokumentů před ukončením činnosti jejich původce se stalo dost rozsáhlou agendou (za posledních 5 let ročně 50 až 70 vyřízených žádostí). Zpočátku jsme se snažili přebírat doklady téměř všech likvidovaných původců, o kterých jsme měli povědomí, v současnosti se snažíme vybírat si jen ty zajímavější z hlediska oboru podnikání nebo dochovaných dokumentů. Podobně postupujeme i v případě, že jsou nám tyto písemnosti nabídnuty prostřednictvím některé komerční spisovny.

Nedostatek systematického dohledu na produkci dokumentů u podnikatelských subjektů s sebou ovšem přináší riziko, že bude nějaký zásadní typ dokladu, třeba nově se utvářející, přehlédnut.

Další úskalí představuje také uchování dokumentů v souvislosti s proměnou jejich formy. Digitální a elektronické archiválie jsou už několik let předmětem intenzivního zájmu odborných archivářů; vysvětlit ovšem jejich tvůrcům z řad podnikatelů, jak s nimi mají nakládat, je dosud velmi obtížné. Softwarové programy elektronických spisoven, kterých je celkem rozsáhlá nabídka, nám zatím v našich snahách příliš nepomáhají. Nejsou zcela ideální ani pro své uživatele, kteří své živé dokumenty evidují zpravidla jak analogicky, tak elektronicky, někteří vše tisknou, jiní naopak vše převádějí do elektronické podoby a otázkou, co a kde je originál, se zpravidla nijak netrápí. Lze jen doufat, že se tento problém podaří co nejdřív uspokojivě a sdílitelně dořešit.

Snažíme se působit na původce i správce dokumentů prostřednictvím různých školení, při vyžádaných konzultacích a pravidelným kontaktem s některými původci dokumentů. Až další vývoj ovšem ukáže, zda tato naše snaha bude dostatečná a úspěšná. V rozporu s novelou archivního zákona své klienty zpravidla při těchto příležitostech přemlouváme, aby si přece jen vytvořili vnitřní spisovou normu, která by nějakým způsobem upravovala nakládání s vlastními a přijatými dokumenty a umožnila tak mít v nich rámcový pořádek. Zároveň i pokračujeme v úpravě vzorových spisových směrnic, aby odpovídaly současné legislativě a umožnily zájemcům snadnou aplikaci na jejich vlastní poměry.

Současnou legislativou daný systém přebírání archiválií vzniklých z činnosti podnikatelské sféry se zdá být postačující teď. Bylo by ovšem třeba se zamyslet i nad tím, zda v budoucích letech nepovede k nenahraditelným ztrátám. Už nyní nám v souvislosti s žádostí o naše vyjádření k zabezpečení dokumentů před výmazem společnosti z obchodního rejstříku mnozí likvidátoři sdělují, že se jim nepodařilo dohledat žádné dokumenty z činnosti dotyčné společnosti. Nám zbývá v takovém případě jen doufat, že důvodem této okolnosti je (jak likvidátoři často konstatují při osobním nebo telefonickém jednání), že likvidovaná společnost fakticky žádnou činnost nevykonávala. Budeme ovšem pravděpodobně stejně sdělení nuceni akceptovat i nadále a to i v případě, že z výpisů obchodního rejstříku získáme dojem, že jde o dlouho působící společnosti se zajímavým výrobním programem.

Uchování pramenů k hospodářským dějinám 20. století v našem státě můžeme pravděpodobně prohlásit za dostatečné a lze předpokládat, že by byl se stávající situací spokojen i profesor Josef Šusta. Snad se podaří podobný úspěch zopakovat i pro toto století, třeba právě s využitím moderních nosičů, které nám aktuálně přinášejí tolik starostí.